

El país del comte Arnau

La vall del Ripollès, amb una rica tradició popular, és l'escenari de la llegenda del comte Arnau. Tot comença en un poble anomenat Gombrèn al qual pertany el castell de Mataplana, on el comte va ser-hi senyor. La llegenda, però, continua viva també en el santuari de Sant Pere de Mogrony i en altres indrets com Sant Joan de les Abadesses o Ribes de Fresser, aquests darrers relacionats amb l'activitat eròtica del comte.

El Ripollès ha excitat, des de la nostra Renaixença, entusiasmes literaris ben comprensibles. Aquells paisatges de grandiosa solitud —el prat amable i el cingle feréstec, els riüets cascadejants, amb la geometria romànica severa i massissa, que ara i adés trau l'orella a la plaça de la vila o en despoblat— necessàriament havien de plaure a l'asceta, a l'romàntic, a l'excursionista, a l'erudit vinguts de la ciutat. Ara bé, només l'art i el paisatge, sense el prestigi d'una història remotíssima, sempre present allí d'alguna manera, no haurien justificat un tal esclat de seducció. El país de Ripoll és també un espai de presències secretes i difuses. La més fabulosa, inquietant, és la del comte Arnau.

Si voleu seguir els escenaris i les dreceres d'Arnau, és convenient que poseu banda sonora al vostre viatge: "el comte Arnau tenia l'ànima —va dir Joan Maragall— a la mercè d'una cançó". És cert. La fama del comte s'ha expandit i ha perdurat, sobretot, per una vella composició anònima, impressionant, transmesa per tradició oral. Des que, a mitjan segle XIX, Milà i Fontanals, amb el concurs de Marià Aguiló, la va donar a conèixer al públic culte i ciutadà, la figura del comte no ha parat d'enriquir-se. Verdager, Maragall, Sagarra, Carner —per citar només els grans noms— van donar continuïtat i varietat a la cançó. I és un raig que no s'estronca: poetes com ara Brossa o Gimferrer, més recentment, encara hi han dit la seua.

La *Cançó del comte Arnau* és avui fàcilment assequible en versions del Serrat, de la Bonet i de Jordi Savall, amb la veu de Montserrat Figueres. Per tant, a banda de les preceptives guies i mapes de carreteres, doteu-vos també d'algun CD d'aquests autors: *Cançons tradicionals*, *Cavall de Foc* o *Cançons de la Catalunya mil·lenària*. De camí cap

al Ripollès, en la intimitat del vostre automòbil, poden resultar-vos de profitosa audició. Com que aquella porció de Pirineu va ser també un país de trobadors (Hug de Mataplana, Guillem de Berguedà, Vidal de Besalú) les venerables melodies d'aquells antics poetes, poden ser igualment indicades per a aconseguir un ambient suggeridor.

Ripoll és la porta de la comarca. Hi ha el monestir. El museu i la vila són així mateix dignes de visitar. Els estudiosos suposen que la *Cançó* és devia compondre ací, el nucli de població més proper al focus del mite amb un cert vigor cultural. Les característiques lingüístiques del text —un català que a estones sembla valencià— permeten datar la composició entre darreries del segle XVI i primeries del XVII.

L'epicentre de la llegenda és un poblet poc més enllà de Campdevànol: Gombrèn. El senyor Romeu i Figueres, un dels més eminents estudiosos que s'han ocupat del mite, va dir que era un "poble antiquíssim adormit en una letargia secular, que no evoluciona, ni creix ni prospera." Val a dir que Gombrèn, sense haver resolt el problema demogràfic, presenta avui una façana nova, amb aparadors d'embotits i altres productes del país. Al restaurant de la mateixa carretera es pot menjar més que bé. L'interior del poble, de saborosos carrerons estrets, té un aspecte molt endreçat i net, ben conservat. Hi ha un museu del comte Arnau que, per visitar-lo, cal demanar pel senyor que guarda la clau. S'hi exposen peces procedents de l'excavació arqueològica del castell de Mataplana, i una maqueta del mateix castell. L'original, o el que en resta, es troba seguint la carretera, en direcció cap a Castellar de n'Hug.

Mataplana és una ruïna excavada de poc. Allò que fins a l'any 1986 va ser un tossalet cobert de brossegar, pel treball dels arqueòlegs, ha esdevingut les

La ruta del comte Arnau

El comte Arnau va ser en vida senyor del castell de Mataplana (dalt), i segons conta la llegenda, hi tornava, després de mort, per parlar amb la seva vídua. A sota, habitatges dels servidors del castell de Mataplana, construcció fortificada que va estar en ruïna fins l'any 1986.

quatre parets robustes, recuperades, del recinte fortificat. De dins s'han salvat els arcs, portes i dependències de baix, també l'escala principal, que des del pati donava accés a les sales principals. Només la capella, a la vora del castell, es conserva sencera. Arnau va ser en vida senyor de Mataplana i després de mort tornava ací, segons que diu la tradició, a parlar amb la seua vídua. La vella *Cançó* escenifica la patètica entrevista. Aquest castell o casal n'és l'escenari: en alguna de les cambres de dalt, ara desaparegudes, el comte, tot llampegant de foc infernal, es ma-

nifestava de nit a la senyora del castell: "—Tota sola feu la vetlla, muller lleial?" "—No la faig jo tota sola, comte l'Arnau." "—Qui teniu per companyia, viudeta igual?" "—Déu i la Verge Maria, valga'm Déu, val!" L'horrorosa visió no torba gens la senyora, que s'avé a un diàleg serenament conjugal. Passen revista a la família. El comte pregunta i ella l'informa: les filles broden, les criades renten, els mossos dormen a la pallissa. Tot com

sempre. Ell enyora les filles i s'atreveix a demanar: "—Me les deixaríeu veure, muller lleial?" Però ha d'entendre que la "muller lleial", i ara ja "viudeta igual" —igualmente lleial—, atès el seu aspecte, no ho trobe convenient: "—Massa les espantaríeu, comte l'Arnau." Per idèntica raó, no deixa tampoc que veja les criades. Respecte dels mossos, el comte no demostra gens d'interès per veure'ls. Es limita a fer una curiosa indicació:

“—Pagueu-los bé la soldada.

—Tan prest com l’hauran guanyada”, respon ella secament.

La senyora insisteix en l’aspecte lamentable del comte, que pertot exhala fum i foc:

“—Què és això que us ix pels ulls?

—“Males coses que he mirades.”

I així ella el repassa de cap a peus. Li pregunta per cada part del seu cos: les males paraules que sentia, els cossos que adúlterament abraçava, les males passes que feia, se li han tornat foc i flama que li fumeja a les orelles, a les mans, als peus i per tot el cos. Finalment, Arnau reconeix que ha trobat posada a l’infern:

“—Per què allí us l’han donada?

—“Per soldades mal pagades, muller lleial,

i mesures mal rasades, viudeta igual.”

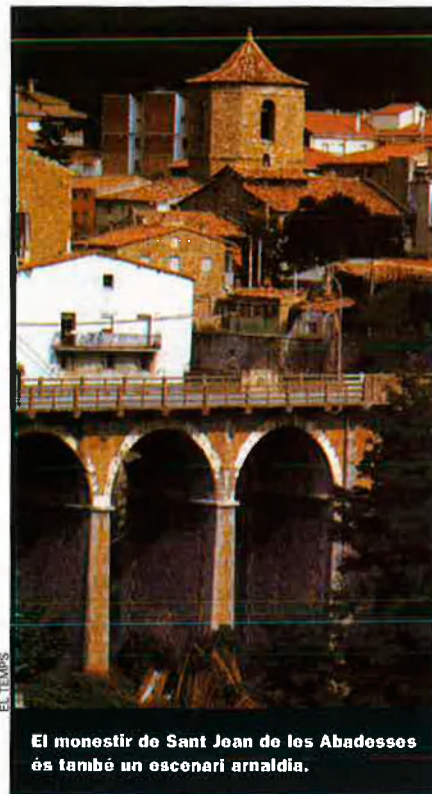
Finalment, el cant del gall, que és senyal de retirada per a tot mal esperit, interromp el diàleg. La viuda resta a la sala i el comte passa avall i, per una rara habilitat infernal, ix a través de la finestra enreixada, sense tocar-la. A baix l’espera el cavall, flamejant com ell, i tots dos emprenen la galopada, deixant un rastre de foc.

La referència a les “mesures mal rasades”, amb què el comte Arnau va cometre el seu pecat definitiu, té detallada explicació en la tradició popular. La veu difusa del poble situa el cas, només mencionat de passada a la *Cançó*, al santuari de Sant Pere de Mogrony. El santuari és visible tant des del castell com des del poble. S’hi pot arribar caminant o amb cotxe.

Sant Pere de Mogrony. El Mogrony és l’alta serra que tanca el paisatge al nord d’aquestes valls. L’església de Sant Pere s’eleva al capdamunt d’un cingle vertiginós, de roca vertical i pedrada. Una llarga escala hi puja, des del vessant practicable al pla inclinat de dalt, on hi ha el santuari. La fama popular atribueix al comte Arnau la construcció de l’escala, excavada a la roca. Diu que els seus mossos no volien fer un treball tan dur i perillós; per convèncer-los el comte els va prometre una mesura de blat per cada mesura igual de pedra que arrancarien al cin-

gle. Quan van acabar l’obra, el comte va complir el pacte, però, així com havia fet omplir les mesures de pedra a caramull, a l’hora de pagar els mossos, els va donar les mesures de blat rases, i encara barrejat amb pols i grava. Per això es va condemnar irremissiblement.

El panorama que s’albira des de Sant Pere és grandios. Els vessants de les muntanyes se’ls reparteixen el prat i el pi, sempre verd, amb el roure i el faig,

EL TEMPS

El monestir de Sant Joan de les Abadesses és també un escenari arnaldia.

que despoblats de fulles, ara que és hivern, són color burell de monjo pobre. En l’altura cedeix el bosc i s’imposa l’amplària desolada. L’horitzó és una trena de carenes pelades, cobertes de neu. Les nits de tempesta, diu que el comte Arnau, amb el cavall de foc, corria per aquelles altures, davant els ulls espantats de pastors i pagesos.

A l’excursionista ciutadà, se li eixampla l’ànima allí. Per a les generacions que hi han hagut de treballar i viure, suportant les arbitrietats dels Arnaus feudals, devia ser una terra molt dura. El senyor Josep Maria de Sagarra en va fer una antipostal:

”País de pocs xiulets i cantarelles, que no té res de fals ni de macip, que ensenya tot el flac de les costelles

i tota la misèria de l’estrip.

Les flors no van amb roig de valenties, i són d’un blau si és pàl·lid si és foscant,

com la caputxa que les Maries duïen la tarda de Divendres Sant.”

I va posar aquest final a la descripció:

“El sol hi bat i para les graelles, però de nits el glaç no atura el frec, i tot és a tres dits de les estrelles, per’xò tot és tan llis, tan nu, tan sec.”

El forat de Sant Ou i el grog de Banyuts.

Des de Sant Pere, la gent caminadora pot allargar-se fins al forat de Sant Ou, un avenc per on el comte Arnau accedia als camins subterranis. Explorat per primera vegada pel pioner de l’espeleologia catalana Norbert Font i Sagué l’any 1901, la gesta va suscitar gran expectació. Més de quatre-centes persones de tota la contornada van acudir a veure l’heroi introduir-se pel forat, que consideraven una de les portes de l’infern. En veure’l eixir-ne viu algunes hores després, una onada d’escepticisme els va envair. La credibilitat de la llegenda va quedar molt tocada.

Tornant cap a Gombrèn, és obligat d’aturar-se al gorg dels Banyuts, un toll enclotat i solitari. Segons la tradició, uns diuen que si en forma d’enorme gatàs, uns altres que si en forma de cabró, el dimoni en persona va aferrar el comte Arnau i el va derrocar des d’una alta penya sobre el gorg, on va morir ofegat. Lògic final d’una vida tan foraviada.

A banda de Gombrèn, altres escenaris arnaldians, ja secundaris, són Ribes de Freser i Sant Joan de les Abadesses, tots dos relacionats amb l’activitat eròtica del comte. A les coves de Ribes, enlairades vora el corrent del Freser, el comte pateix una eterna i dolça captivitat entre les encantades. Al monestir de Sant Joan, hi anava en vida a festejar. Després de papallonejar amb les novícies, es va atrevir amb l’abadessa. Finalment se la va endur, no se sap si raptada, entravessada a l’arçó, o assegada a l’anca del cavall, abraçada a la seua esquena, amorosament i voluntària. No se sap.

Victor Gómez